

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

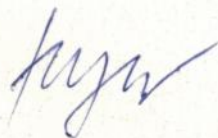
На правах рукопису

ПУТІЛОВСЬКА НАТАЛІЯ БОРИСІВНА

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ
ВІЛЬНОГО ЧАСУ СІЛЬСЬКИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

13.00.05.— теорія, методика і організація
культурно-освітньої діяльності

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ 1994

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському державному інституті культури

- Наукові керівники — чл.-кор. АПН України, професор Чепелев Василь Іванович, кандидат педагогічних наук, доцент Михайлик Анатолій Григорович
- Офіційні опоненти — доктор педагогічних наук, професор Кобзар Борис Степанович, заслужений діяч мистецтв України, кандидат педагогічних наук, професор Обертинська Анеля Петрівна

Провідна організація — Миколаївський державний педагогічний інститут

Захист відбудеться о 14 годині «18» Травня 1994 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради К.01.34.01 при Київському державному інституті культури (м.Київ, вул.Щорса, 36)

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського державного інституту культури (м.Київ, вул.Щорса, 36)

Автореферат розісланий «16» Квітня 1994 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Коваленко Н.В.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00801580 (M)

Загальна характеристика дисертації

Актуальність дослідження. Важливим фактором виховання особистості, її духовного збагачення є вільний час. Тому формування культури вільного часу, умінь і навичок його раціонального використання є актуальною проблемою педагогічної науки.

В Законі «Про освіту» позашкільне навчання і виховання, де в основному й формується культура вільного часу дітей і молоді, визначається як невід'ємна частина системи освіти, вказано на потребу взаємодії школи, сім'ї, громадськості в їх проведенні.

Молодший шкільний вік — вік інтенсивного розвитку особистості. Сформована у цьому віці культура вільного часу в значній мірі визначатиме його ефективне використання в подальшому житті.

Проблема вільного часу привертає увагу багатьох вчених-філософів, соціологів, психологів, педагогів. Природі вільного часу, його соціальним функціям присвячено праці Л.А.Гордона, Б.А.Грушина, Г.П.Орлова, В.Д.Патрушева, Г.С.Петросяна, В.Н.Піменової, Г.А.Пруденського, Е.В.Соколова, А.Г.Харчева та ін.

Психолого-педагогічне обґрунтування досліджуваної проблеми міститься в роботах Б.Г.Ананьєва, І.В.Бестужева-Лади, Л.І.Божовича, В.М.Дімова, Г.А.Євтеєвої, О.В.Киричука, Б.С.Кобзаря, О.Г.Ковальова, О.М.Леонтьєва, В.О.Маляко, Б.Д.Паригіна, С.Л.Рубінштейна та ін.

Педагогічні проблеми вільного часу розроблялися видатними педагогами П.П.Блонським, А.С.Макаренко, О.В.Сухомлинським, С.Т.Шацьким.

Вільний час має величезні можливості виховання на національній культурі, народних традиціях, звичаях і обрядах, народній педагогіці. Українські діячі науки і культури, просвітники минулого О.В.Духнович, Г.С.Сковорода, К.Д.Ушинський, І.Я.Франко надавали великого значення принципу народності у вихованні.

Плідні дослідження в галузі народної педагогіки проводять З.П.Васильцова, Ю.Д.Руденко, М.Г.Стельмахович та ін.

Важливість взаємодії соціальних інститутів виховання обгрунтовуються в роботах В.І.Беляєва, В.Г.Бочарової, Ю.С.Бродського, Л.П.Буєвої, Г.С.Корди, Є.Г.Костяшкіна, Н.І.Нічкало, В.В.Семенова, Г.Г.Фундаментової, В.І.Чепелева та ін.

Сільське середовище з його специфічними особливостями, сучасними тенденціями досліджуються в працях Т.О.Кудріної, Л.І.Шулунової, А.І.Крутинь. Проблемами сільського дозвілля займаються Н.А.Горбунова, М.Г.Белова, В.П.Догасв, А.Є.Мурзін, Д.Наркулов, В.М.Цуркан. Практично, всі автори приходять до висновку про необхідність взаємодії соціальних інститутів в сільській місцевості, аналізують різні форми взаємодії — від культурно-спортивних, соціально-культурних та інших комплексів до учбово-виховних комбінатів, моделей відкритої школи.

Ведеться пошук нових методик організації вільного часу сільських жителів, в тому числі дітей. За останнє п'ятиріччя з'явилися нові, часто комплексні форми організації дитячого дозвілля. Серед них: дитячі містечка, містечка та майданчики безпеки руху, молодіжні центри, дитячі центри дозвілля, кафе-клуби для дітей, дансинг-клуби тощо.

Сім'я, являючись первинною педагогічною системою в організації вільного часу школярів, відіграє важливу роль у їх вихованні на основі усталених сімейних традицій, моральних цінностей. Про це свідчать дослідження В.Воронова, О.П.Кондратюка, Е.В.Соколова, К.В.Султанова, Я.Щепанського. Автори досліджень дозвільної діяльності стверджують, що саме селянська сім'я має великі можливості у використанні народних традицій, звичаїв, елементів національної святкової культури в процесі виховання.

Значну групу наукових праць складають дослідження, присвячені удосконаленню діяльності позашкільних установ, які входять в систему організації вільного часу школярів. Об'єктом багатьох досліджень є клубні установи (Н.В.Гузій, Н.О.Запорожець, Л.Ф.Казарян, Л.Н.Коган, О.Г.Миронюк, С.І.Носова, А.П.Обертинська, М.М.Поплавський, О.П.Романов, О.В.Сасихов, Є.І.Смірнова, Ю.Ю.Стрельцов, Г.І.Фролова).

В дослідженнях Л.Р.Болотіної, Д.І.Даньшиної, Т.І.Сущенко подано аргументовані висновки про взаємозв'язок та взаємозалежність учбової та

позаучбової діяльності дитини. Вчені стверджують, що вияв різноманітних здібностей, формування і розвиток духовних інтересів та потреб відбувається часто саме в позаучбовій діяльності як менш регламентованій і вільній.

Проблема вільного часу тісно переплітається з бюджетом і режимом дня школярів. Питання бюджету часу дітей являється одним із центральних у дослідженнях, присвячених раціональному використанню вільного часу.

Глибокі дослідження бюджету часу школярів розпочалися в 20-х роках під керівництвом О.С.Бернштейна. Пізніше в 60-х роках цією темою займалися Г.П.Давидова, Г.С.Жуйкова, Н.Ф.Котов та ін. За останнє двадцять років межі наукової розробки даної проблеми значно поповнилися дослідженнями Б.С.Кобзаря, П.Л.Краснянської, В.С.Міньського, Н.В.Сисоєнко, І.Н.Сизоненко, М.І.Ушакова, В.В.Усатова та ін.

Аналіз сукупного досвіду роботи з дітьми показав, що клуби, школа, сім'я недостатньо повно реалізують свої можливості в організації вільного часу молодших школярів в умовах села. Не в повній мірі враховуються психофізіологічні особливості молодшого шкільного віку, історико-географічне розташування конкретної місцевості, особливості життя та діяльності села, його виховний потенціал, вплив міської культури.

Існують протиріччя між реальними можливостями школи, сім'ї, установ дозвілля в організації вільного часу сільських молодших школярів і недостатньою їх реалізацією. Це в значній мірі пояснюється слабкою розробкою проблеми вільного часу молодших школярів, взаємодії школи, інших соціальних інститутів села в його організації.

Визначний інтерес представляють праці з проблем вільного часу різних категорій населення: підлітків, працюючої молоді, учнів ПТУ, сільських трудярів, сільської молоді (Л.Н.Абакумова, Є.Б.Акуєва, Л.П.Герасименко, Л.І.Новикова, М.Г.Бушканець, Д.Наркулов, А.Б.Мурзін).

Однак праць, в яких розглядалися б можливості школи, клубу, сім'ї та інших соціальних інститутів села в організації вільного часу сільських молодших школярів, немає. Недостатньо досліджені питання удоскона-

лення форм взаємодії культурно-педагогічних установ села, сім'ї, змістовного наповнення дозвілля з урахуванням сучасних тенденцій, місця сім'ї в системі спільної дозвільної діяльності.

Все вищесказане обумовило вибір теми дослідження — «Педагогічні умови удосконалення організації вільного часу сільських молодших школярів», в ході якого вирішувалась проблема організації раціонального використання сільськими молодшими школярами вільного часу, підвищення їх соціально-культурної активності в процесі дозвільних занять.

Об'єктом дослідження є діяльність учнів молодших класів сільських шкіл у вільний час. **Предметом** — процес організації вільного часу сільських молодших школярів в умовах взаємодії школи, сім'ї, культурно-освітніх установ.

Мета дослідження полягає у виявленні і обґрунтуванні педагогічних умов удосконалення організації вільного часу сільських молодших школярів.

Гіпотеза дослідження. Ефективність організації вільного часу сільських молодших школярів залежить від таких умов:

- виявленні оптимальних можливостей школи, сім'ї, інших соціальних інститутів села і забезпеченні їх взаємодії в організації вільного часу молодших школярів;
- врахуванні в процесі організації і проведенні вільного часу індивідуально-психологічних особливостей молодших школярів, їх потреб і інтересів у дозвільній діяльності, особливостей середовища, в якому вони живуть, сучасних тенденцій дозвільної діяльності;
- поліпшення педагогічної освіти батьків, активізації їх спільної з дітьми дозвільної діяльності;

В ході дослідження необхідно було вирішити такі завдання:

1. Вивчити сучасну практику і проаналізувати стан розробки проблеми організації вільного часу сільських молодших школярів.
2. Визначити стильові особливості використання вільного часу сільськими молодшими школярами та рівні і критерії їх соціально-культурної активності.

3. Розкрити можливості культурно-педагогічних установ в організації вільного часу молодших школярів.

4. Виявити та обґрунтувати педагогічні умови удосконалення організації вільного часу сільських молодших школярів.

Наукову новизну дослідження складають виявлення та обґрунтування умов, при яких організація вільного часу молодших школярів села буде більш ефективною; розробка моделі дитячого сільського дозвільного центру та змісту, форм і методів його роботи; визначення шляхів поліпшення педагогічної освіти батьків та активізації їх спільної з дітьми дозвільної діяльності.

Теоретичне значення дослідження виявляється в аналізі сучасного стану організації вільного часу молодших школярів; визначенні стильових особливостей його проведення, рівнів активності молодших школярів в соціально-культурній діяльності у вільний час та їх критеріїв.

Практична значимість полягає в тому, що виявлені в ході дослідження стильові особливості використання вільного часу допоможуть у виборі форм організації та змістовного наповнення дозвільних занять дітей. Врахування педагогічних умов ефективності організації вільного часу сільських молодших школярів, розроблених на основі результатів дослідження, буде сприяти підвищенню результативності спільної діяльності культурно-педагогічних установ. Використовуючи педагогічні рекомендації, визначені в дослідженні, батьки зможуть максимально реалізувати свій досвід в справі раціональної організації спільної з дітьми дозвільної діяльності.

Положення, які виносяться до захисту:

1. Обґрунтування необхідності дослідження проблем раціональної організації вільного часу сільських молодших школярів.

2. Умови, які впливають на удосконалення організації вільного часу сільських молодших школярів:

— забезпечення єдності організаційно-методичних та емоційно-змістових аспектів в організації спільної діяльності школи, клубу, інших позашкільних установ, сім'ї;

- виявлення і використання оптимальних можливостей установ-організаторів вільного часу дітей;
- врахування особливостей життєдіяльності молодших школярів села;
- диференційний підхід до організації дозвільної діяльності сільських молодших школярів;
- поліпшення педагогічної освіти батьків та активізація їх участі у спільному з дітьми проведенні вільного часу.

Теоретичною основою дослідження стали роботи філософів, соціологів, психологів, педагогів про роль вільного часу у всебічному гармонійному розвитку особистості, вікові та індивідуально-психологічні особливості молодшого шкільного віку, специфіку соціально-культурного середовища в сільській місцевості.

В дисертації використано комплекс методів, адекватний його завданням та логіці. Він включав:

- а) теоретичний аналіз філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури з проблем дослідження;
- б) аналіз документів, що відбивають діяльність школи, клубу та позашкільних установ з організації вільного часу молодших школярів в сільському регіоні;
- в) хронометраж бюджету часу сільських та міських молодших школярів в буденні, вихідні та святкові дні з метою визначення середнього обсягу і структури вільного часу;
- г) анкетування сільських та міських молодших школярів, батьків, клубних працівників, учителів молодших класів для виявлення різних стилів використання вільного часу дітьми, ступеню їхньої поширеності, рівнів соціально-культурної активності;
- д) інтерв'ювання керівників господарств, директорів шкіл, установ культури, завідуючих дитячими секторами районних та сільських Будинків культури, учителів молодших класів;
- е) бесіди з представниками сільської ради, керівництвом агрофірми, керівниками громадських організацій;

- ж) моделювання дитячого дозвільного центру з урахуванням конкретних умов життя та діяльності, особливостей молодшого шкільного віку;
- з) формуючий експеримент, завданнями якого були перевірка доцільності та ефективності функціонування розробленої моделі дозвільного центру, умов удосконалення організації проведення вільного часу сільських молодших школярів.

Дослідженням було охоплено 920 школярів 1-4 класів, 318 учителів молодших класів, 292 клубних працівника, серед них: завідувачі клубами, директори Будинків культури, завідувачі дитячими секторами, методисти, 746 батьків.

Дані констатуючого експерименту приводяться по Одеській, Херсонській, Миколаївській областях та Кримській автономній республіці.

Для порівняльного аналізу збір емпіричного матеріалу проводився як в сільській місцевості, так і в місті.

При визначенні бази формуючого експерименту ми керувалися такими вимогами: село повинно бути типовим для даного регіону з середньою віддаленістю від міста, з установленими місцевими традиціями, достатньо розвинутою інфраструктурою.

Школа в селі Пересади́вка Жовтневого району Миколаївської області, в якій навчалися респонденти, учні 1-4 класів, була звичайною середньою школою з типовим для сільських шкіл режимом організації учбового процесу.

У формуючому експерименті узяли участь 294 школяра, серед них учнів 1-2 класів — 186 осіб, 3-4 класів — 138.

В селі функціонує Будинок культури, в ньому є дитячий сектор з кваліфікованими кадрами. На території парку, поблизу СБК, працює дитяче містечко «Казка», є спортивний комплекс, лодочна станція.

Дослідницько-експериментальна робота проводилась з 1989 по 1993 роки в три етапи. На першому етапі дослідження (1989-1990 рр.) вивчалась філософська, психолого-педагогічна література, відбувалось її теоретичне осмислення, конкретизувався вибір методів дослідження.

Вивчалась шкільна та клубна документація, досвід роботи шкіл і клубів по організації вільного часу молодших школярів як в місті, так і на селі. Одночасно проводилось спостереження за характером дозвільних заходів, їх організацією та змістом.

На другому етапі (1990-1991 рр.) проводився констатуючий експеримент, метою якого було вивчення стану і можливостей школи, культурно-дозвільних установ, сім'ї в раціональній організації вільного часу сільських молодших школярів. На основі аналізу одержаних результатів дослідження була розроблена програма формуючого експерименту, яка представлена моделлю дитячого дозвільного центру.

На третьому етапі (1991-1993 рр.) виконувався формуючий експеримент. Проводилась перевірка ефективності розробленої моделі інтеграції виховних сил села. На основі сформульованих критеріїв оцінки результативності дозвільної діяльності центру були одержані порівнюючі дані контрольних та експериментальних груп. Це дало можливість визначити ефективність запропонованої моделі партнерства та інтеграції школи, культурно-дозвільних установ, сім'ї в організації вільного часу учнів молодших класів сільських шкіл.

Достовірність результатів дослідження забезпечується обґрунтованістю вихідних позицій, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті та завданням дослідження, кількісним і якісним аналізом здобутого матеріалу.

Результати дослідження доповідались на всеукраїнських науково-теоретичних конференціях (Харків, 1992, Київ, 1993), обласних семінарах методистів з позашкільної роботи (Одеса, 1989, Миколаїв, 1990, 1991 рр.), наукових конференціях Київського інституту культури, обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та психології інституту.

Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

Основний зміст роботи

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження, характеризується

наукова новизна, теоретична і практична значимість, формулюється гіпотеза, основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі — «Вільний час як фактор формування особистості молодшого школяра» викладені результати теоретичного аналізу ключових понять дослідження, філософські позиції і психолого-педагогічні концепції категорій «вільний час», «відпочинок», «дозвілля».

Опираючись на дослідження Е.В.Соколова, в дисертації поняття «дозвілля» визначається як тотожне поняттю «вільний час». Під вільним часом розуміється частина позаробочого, позаучбового часу людини, яка залишається у нього після задоволення потреб організму, домашніх справ і направлена, головним чином, не всебічний гармонійний розвиток особистості. В розробці проблем удосконалення організації вільного часу сільських молодших школярів найбільш важливим є підхід, при якому вільний час виступає як умова для розвитку індивіда, особи.

В роботах Г.А.Євтеєвої, З.А.Петрової, В.Н.Пименової, Е.В.Соколова розглядається структура вільного часу, його зміст, стильові особливості. Найбільш послідовна типологія змісту вільного часу розроблена В.Н.Піменою. Вона розподіляє всі заняття на три групи. Перша група — суспільно-корисна творча діяльність по створенню матеріальних та духовних цінностей (технічна, художня творчість, навчання, самоосвіта, громадська робота, виховання дітей). Друга — споживання культурних цінностей, читання книжок, газет, журналів, відвідування театрів, кіно-театрів, перегляд телевізійних передач та ін. Третя група — заняття, основною функцією яких є забезпечення відпочинку активного — фізкультура, спорт, туризм, розваги та ін. і пасивного.

Вільний час дитини треба розглядати як необхідну умову в освоєнні культурних цінностей, виробленні потреби оволодіння навичками та уміннями дозвільної діяльності (гра на музичних інструментах, танцювальне, вокальне-хорове мистецтво, фольклор, декоративно-прикладні види творчості, аматорська діяльність, колекціонування, технічна творчість). Не менш важливим для дітей є уміння і навички спілкування як із своїми однолітками, так і з дорослими.

Категорія вільного часу завжди має часове позначення і тому виражається в кількісних характеристиках. Їх зміни визначаються бюджетом часу, який пов'язан з режимом дня. В молодшому шкільному віці відбуваються корінні зміни режиму дня. Це зв'язано з початком навчання в школі та новими обов'язками. В результаті хронометража бюджету часу молодших школярів були одержані дані, які свідчили про порушення санітарно-гігієнічних норм. Так, наприклад, у учнів 1-4 класів спостерігається скорочення нічного сну, а саме до 75% школярів недосинає більше 1 години на добу. Приготування уроків займає більше часу, в середньому на 1 годину, ніж це регламентовано статутом середньої школи. Тривалість перебування на повітрі також була менше за норму і дорівнювала 2 години 20 хвилин у сільських дітей (норма 3,5 годин).

Найбільш складним в дослідженнях є визначення обсягу вільного часу молодших школярів села. Діти в цьому віці погано орієнтуються у часі і не можуть точно визначати той чи інший обсяг часу, у них викликає труднощі, що саме вважати вільним часом.

Найбільш об'єктивну оцінку вільного часу дають учителі. Вони, практично, цілий день знаходяться з дітьми і краще орієнтуються, скільки часу необхідно на виконання шкільних завдань, скільки часу залишається у дітей на відпочинок, прогулянку та інші види діяльності. За оцінками учителів кількість щоденного вільного часу молодших школярів у буденні дні дорівнює 1,5-2,5 годин.

За результатами дослідження встановлено, що надмірне захоплення телевізійними передачами на шкоду прогулянкам, приготуванню уроків, нічному сну, займає велике місце в структурі вільного часу молодших школярів. У буденні дні діти віддають телебаченню близько 1,5 години, а у вихідні та святкові близько 4 годин, тобто, практично, весь свій вільний час.

Сільське середовище має помітний вплив на структуру вільного часу дітей. Домашня праця у сільських дітей займає більший обсяг часу в порівнянні з міськими. Види праці відрізняються великою різноманітністю і в той же час більшим ступенем відповідальності перед своєю сім'єю. Наближеність природного оточення дає можливість сільським

дітям частіше знаходиться на природі. Дослідження показало, що більш 80% сільських дітей віддали перевагу іграм на свіжому повітрі, прогулянкам, купанню та ін (у міських — 54%).

В дослідженні розглядалися заняття молодших школярів у вільний час. З усіх опитаних дітей 73% серед інших занять назвали перегляд телепередач, 48% — відпочинок на природі, 46% — ігри з товаришами на вулиці, 40% — відвідування кінотеатру. Значно менше дітей відмітили такі види занять, як участь в самодіяльності (20% опитаних), участь в святах, обрядах, концертах (19%), читання книжок (10%), заняття технічною творчістю (4%). Заняття дітей у вільний час зводяться переважно до споживання культурно-художніх цінностей та розваг.

Діяльність в умовах вільного часу повинна бути орієнтована на розвиток соціально-культурної активності. При визначенні ступеню соціально-культурної активності дітей умовно було виділено три рівні — низький, середній, високий.

На основі отриманих даних в дисертації визначені стильові особливості проведення вільного часу сільських молодших школярів. Усі заняття дітей були умовно поділені на три групи, кожна з яких включала ті чи інші види діяльності. В першу групу ввійшла творчо-репродуктивна діяльність дітей. Це участь у художній самодіяльності, заняття технічною творчістю, усіма видами образотворчого декоративно-прикладного мистецтва, участь в аматорських клубах в тому числі соціальної направленості (клубах милосердя, соціальної допомоги, екологічних, еколого-культурних тощо). До другої групи віднесено емоційно-видовищну, спортивно-ігрову діяльність. До неї увійшли: відвідування виставок, театрів, спортивних та інших свят, обрядів, заняття спортом, участь у змаганнях, походах, екскурсіях. Основне призначення цих занять — емоційна розрядка, розвиток пізнавальних інтересів дітей, фізичний розвиток, активізація дітей в дозвільних заняттях. Ці дві групи дуже важливі для інтелектуального, емоційного, фізичного розвитку, підвищення соціально-культурної активності дітей.

Третя група — пасивно-споживний, бездіяльний стиль проведення вільного часу. Заняття, що належать до цього стилю, мало сприяють

розвитку особи дитини. Сюди можна віднести відвідування дітьми різних атракціонів, ігрових автоматів, тотальний перегляд телепередач, безцільне ходіння по школі, селу.

Особистість дитини формується під впливом сукупності всіх суспільних відношень, в яких проходить його життя та діяльність. Сім'я є одним з головних факторів розвитку дитини. Рівень духовної культури батьків, досвід соціального спілкування дорослих, сімейні традиції, особливо в спільному проведенні вільного часу дорослих та дітей мають вирішальне значення у всебічному розвитку молодших школярів. Дані досліджень свідчать про те, що не всі батьки розуміють необхідність раціональної організації вільного часу своїх дітей, а 63% опитаних батьків вважають, що їх діти не раціонально проводять вільний час. Серед форм спільного дозвілля дітей та дорослих, за даними опитування батьків, найбільш розповсюджені: перегляд телепередач (82% опитаних), домашні свята (68%), відвідування та прийом родичів, друзів (29%), виїзд до міста (27%), домашнє читання (18%), відвідування концертів, спектаклей (12%), заняття рукоділлям, технічною творчістю, колекціонуванням (11%), проведення вільного часу на природі (5%), сімейна художньо-виконавча діяльність (4%), домашні ігри, вікторини (3%). Ці показники свідчать про те, що в сім'ї головне місце займають форми проведення вільного часу, які характеризуються недостатнім ступенем соціально-культурної активності. Заняття, що розвивають особистість, знаходяться на останньому місці в ранговій таблиці спільного сімейного дозвілля.

Поведінка батьків є одним з основних факторів у вихованні, не випадково, що в відповіді дітей і батьків, що стосуються занять у вільний час, практично, збігаються.

Одне з центральних місць в структурі вільного часу сільської сім'ї повино займати естетичне виховання дітей, однак, як показало дослідження, не всі батьки розуміють, що естетичне виховання закладається в сім'ї. Вони нерідко звинувачують школу в недоліках естетичного виховання, не в повній мірі розуміють його сутність, не приділяють достатньо уваги естетиці побуту, оточуючої природи, мистецтва, взаємовідношень.

У другому розділі «Інтеграція, партнерство культурно-педагогічних установ в організації дозвільної діяльності сільських молодших школярів» дається аналіз діяльності школи, клубних установ, сім'ї в системі організації вільного часу дітей, обґрунтовуються шляхи удосконалення їх взаємодії, розкривається хід формуючого експерименту, узагальнюються його результати.

Вітчизняна педагогічна наука розглядає вільний час як об'єкт педагогічних зусиль з боку різноманітних соціальних інститутів. Суб'єктом інтеграції виховних сил є школа, клубні установи. Дослідження показало, що близько 44% дітей мають низьку ступінь соціально-культурної активності в клубній діяльності. Діти не завжди можуть знайти корисну для себе справу. За даними опитування клубних працівників, це пояснюється тим, що спеціально не вивчаються інтереси та потреби дітей в дозвільній діяльності, в клубі обмежений набір її видів, невістачає спеціалістів-організаторів дозвілля. Близько 60% дітей відвідують клуб не систематично, лише для перегляду фільмів, концертів, а іноді безцільно.

Дослідження вчительської аудиторії показало, що вчителями теж не вивчаються інтереси та потреби дітей в дозвільній сфері. Організацією вільного часу, на думку вчителів, повинні займатися сім'я (38% опитаних), працівники клубу (25%), учні старших класів (12%), інші установи (15%), вчителі (10%). Мають місце суттєві недоліки у взаємодії школи, сім'ї, клубних установ в організації вільного часу молодших школярів, їх зв'язки носять несистематичний характер. Не вивчаються в достатній мірі виховні можливості соціальних інститутів села.

В результаті потенційні можливості вільного часу в формуванні і розвитку дітей використовуються непродуктивно.

В дисертації проаналізовано різні підходи до удосконалення спільної діяльності школи, сім'ї, громадськості по організації виховної роботи із школярами, розроблена модель спільної діяльності по організації дозвілля дітей, ефективність якої була перевірена в ході формуючого експерименту.

Експеримент проводився на базі середньої школи, культурно-освітніх установ і спортивного комплексу села Пересадівка Жовтневого району Миколаївської області. В ньому прийняли участь 294 молодших школяра.

Модель дитячого дозвільного центру була розроблена з урахуванням інфраструктури села. У склад центру увійшли школа, бібліотека, музей історії та побуту села, СБК, дитяче містечко, спортивний комплекс. При розробці програми діяльності центру ураховувались психофізіологічні особливості молодшого шкільного віку, особливості історико-географічного розташування бази експерименту, сучасні тенденції в сфері дозвілля, особливості життя та діяльності в сільському середовищі, його культурно-національні традиції.

Особливе місце в експерименті приділялось вихованню раціонального проведення вільного часу в сім'ї. Були поставлені два завдання:

- 1) дати батькам педагогічні знання в галузі організації спільного дозвілля з дітьми;
- 2) активізувати їх спільну з дітьми діяльність за допомогою участі в роботі центру.

Приоритетними формами організації діяльності центру були клубні об'єднання, гуртки, секції як такі, що найбільше відповідають віковим особливостям молодших школярів, їх інтересам і потребам. Поряд з цим програмою передбачалась система масових заходів в основу яких були покладені календарні, сімейно-побутові свята, обряди, заходи пов'язані з народними традиціями, з історією краю, його культурою, природним оточенням. Значна їх частина була спрямована на спільне проведення вільного часу дітей і дорослих. Так, наприклад, в програму увійшли цикли заходів «Земля, де я живу», «Музика навколо нас», дні сімейного відпочинку, природопізнавальні прогулянки, ігрові програми. Враховуючи психофізіологічні особливості молодших школярів, керівники колективів не регламентували дуже чітко напрямки діяльності клубів, гуртків, секцій. Крім основної діяльності усі колективи приймали участь у спортивно-ігрових розвагах, відвідували бібліотеку, ігротеку, паркові атракціони, лодочну станцію. Незалежно від напрямку клубу всі діти займались краєзнавчою роботою, писали літопис села, краю, а

починали зі своєї сім'ї, родини. Ще один напрямок, який охопив усіх дітей — милосердя. Центр працював як своєрідний штаб, де здійснювалась допомога нужденним. Про це свідчить цикл заходів — тиждень «Милосердя та взаємодопомоги», «Ярмарок милосердя та допомоги», акція «Допоможи ближньому», дитячий ранок «Ластівка з весною...» для дітей сиріт та дітей з багатодітних сімей тощо.

В формуючому експерименті особливу увагу було приділено раціональному використанню дітьми вільного часу влітку. Враховуючи те, що сільські діти під час літніх канікул переважно залишаються вдома, дитячий дозвільний центр «Криниця» в цей час працював як лігній дитячий табір, програму діяльності якого подано в додатку.

Основними показниками результативності формуючого експерименту є зрушення в стилях проведення вільного часу молодшими школярами, а також рівнях соціально-культурної активності дітей, що можна бачити з наведених нижче таблиць.

Порівнювальна таблиця показників основних стильових особливостей
провадження вільного часу сільських школярів
1-2 класів (в%)

Таблиця № 1

Стилі проведення вільного часу	I зріз		II зріз	
	контр.гр.	експер.гр.	контр.гр.	експер.гр.
1. Творчо-репродуктивний	15	18	17	46
2. Емоційно-видовищний, спортивно-ігровий	38	40	38	49
3. Пасивно-споживний, бездіяльний	47	42	45	5

Порівнювальна таблиця показників основних стильових особливостей
проведення вільного часу сільських школярів
3-4 класів (в%)

Таблиця № 2

Стилі проведення вільного часу	I зріз		II зріз	
	контр.гр.	експер.гр.	контр.гр.	експер.гр.
1. Творчо-репродуктивний	24	22	20	43
2. Емоційно-видовищний, спортивно-ігровий	34	35	42	45
3. Пасивно-споживний, бездіяльний	42	43	38	12

Найбільш динамічні результати спостерігаються у дітей 1-2 класів. Це пояснюється тим, що вони більш рухливі, швидше йдуть на контакти з дорослими, проявляють активність в школі, клубі, сім'ї.

Позитивним підсумком дослідницько-експериментальної роботи стали значні зміни співвідношення рівнів соціально-культурної активності учнів 1-4 класів, що можна бачити в таблиці № 3.

Порівнювальна таблиця показників соціально-культурної активності сільських молодших школярів (в%)

Таблиця № 3

Рівні соціально-культурної активності	I зріз		II зріз	
	контр.гр.	експер.гр.	контр.гр.	експер.гр.
Високий	19,5	20	18,5	44,5
Середній	36,5	37,5	40	47
Низький	44,5	42,5	41,5	8,5

У висновках відзначено, що раціональна організація занять у вільний час є важливим фактором всебічного розвитку молодших школярів, зміцнення їхніх фізичних сил та здоров'я, активного відпочинку та розваг.

Від стилю проведення вільного часу у молодшому шкільному віці у значній мірі залежить повноцінне його використання у наступні періоди життя людини. Результати проведеного дослідження дозволяють зроби-ти визначені нижче висновки.

1. За результатами дослідження були зроблені висновки, що пошук найбільш ефективних форм дозвілля повинен знаходитися у подоланні заформалізованого підходу до організації вільного часу, пов'язаного з орієнтацією на їхнє обслуговування, надання різних послуг, а не на творчу діяльність.

Сфера вільного часу сільських молодших школярів може стати однією із ефективних педагогічних систем виховання при умові розробки чіткої структури її функціонування, реально обумовленої програми, яка поєднує пріоритетні напрямки, пов'язані із:

- широким ознайомленням дітей з культурно-національною спадщиною, зокрема народною художньою творчістю, національно-етнічною обрядністю;
- залучення дітей до різноманітних суспільно-цінних та сильних для їхнього віку видів діяльності;
- задоволення їхніх потреб щодо аматорської діяльності, у ознайомленні з комп'ютерною та іншою технікою, у заняттях сучасними видами спорту, різними напрямками колекціонування.

Усе це сприяє вирівнюванню можливостей у стартових позиціях сільських та міських школярів.

2. Розроблена дисертантом модель дитячого дозвілля центру, програма його діяльності, випробувана у ході експерименту, є одним з можливих шляхів координації школи із культурно-освітніми, спортивними установами, сім'єю та іншими соціальними інститутами села з педагогічного керівництва діяльністю молодших школярів під час дозвілля.

Від розвитку зацікавленості, через залучення до ігрової діяльності, до творчої взаємодії дітей та дорослих — таким виявився шлях більшості учасників центру, від пасивного споживання до творчості — така схема зростання соціально-культурної активності дітей.

3. В раціональній організації вільного часу молодших школярів значне місце займає сім'я. Результати дослідження дозволяють зробити педагогічні рекомендації для батьків із спільної організації вільного часу, до яких увійшли:
- компетентність батьків у обраних заняттях, захопленнях;
 - наявність предметної та педагогічної мети у дозвільних заняттях;
 - регулярність занять, їхня систематичність;
 - чередування творчої діяльності з рекреаційно-розважальною;
 - необхідність постійного заохочення дітей у їхніх дозвільних заняттях.
4. У процесі дослідження були виявлені та обгрунтовані педагогічні умови удосконалення організації вільного часу сільських молодших школярів. До них належать:
- пошук та реалізація школою, клубними закладами взаємодоповнюючих форм організації вільного часу сільських молодших школярів на підставі інтеграції та партнерства;
 - залучення дітей до загальнолюдських та культурно-національних цінностей з урахуванням їх головних компонентів: національної історії, народного мистецтва, літератури, традицій;
 - удосконалення знань вчителів та клубних працівників у організації дитячого дозвілля;
 - формування переконання у батьків необхідності раціональної організації вільного часу молодших школярів, навчання їх умінню організувати дозвілля своїх дітей;
 - залучення дітей до різноманітних видів аматорської, творчої, емоційно-видовищної, спортивно-ігрової діяльності відповідно їхнім потребам, нахилам, інтересам та можливостям, формування у молодших школярів позитивного стилю проведення вільного часу;
 - широке використання ігрової діяльності, як найбільш відповідаючої особливостям молодшого шкільного віку.
- За результатами дослідження розроблені такі рекомендації:

- включити до планів підготовки та підвищення кваліфікації учителів і клубних працівників курс із організації дитячої дозвільної діяльності;
- поширити мережу та види дитячих клубів та об'єднань фольклорного напрямку у школах та клубних установах;
- поширити мережу творчих об'єднань декоративно-прикладного мистецтва, клубів колекціонерів предметів старовини;
- приділяти більше уваги пізнавальним формам, спортивно-ігровим заняттям, заняттям на свіжому повітрі, технічній творчості;
- активізувати діяльність, пов'язану з історичними, еколого-культурними екскурсіями по рідному краю;
- сприяти організації виїздних екскурсій до обласних та інших центрів з відвідуванням театрів, філармонії, історичних місць з подальшим обговоренням вражень учнів;
- розробити плани роботи школи, культурно-спортивних установ з організації вільного часу школярів влітку;
- розробити та видати методичні посібники для учителів і клубних працівників з методики та проведення дитячих масових заходів, створення та функціонування клубних об'єднань;
- розробити для батьків популярне видання з організації сімейного дозвілля.

Підводячи підсумки, можна зробити висновок про те, що мета дослідження досягнута, гіпотеза, висунута автором, підтвердилась.

По темі дисертаційного дослідження опубліковані наступні роботи:

1. Совершенствование патриотического и интернационального воспитания в малых населенных пунктах //Республиканская научно-практическая конференция «Актуальные вопросы патриотического и интернационального воспитания средствами культуры и искусства на современном этапе»: Тезисы докладов. — Харьков, 1989. — С.40-42.
2. Роль національної народної творчості у формуванні культурного середовища малих поселень.//Республіканська науково-теоре-

- тична конференція «Проблеми вивчення та пропаганди народної творчості як складової частини української національної культури»: Тези доповідей. — Ровно, 1990. — С.203-205.
3. Діяльність об'єднань декоративно-прикладного мистецтва як засіб відродження національної культури. //Республіканська наукова-теоретична конференція «Культура України: історія і сучасність»: Тези доповідей. — Харків, 1992. — С.217-219.
 4. Особливості художньо-естетичного виховання молодших школярів в умовах малих сіл //XIX та XX звітні наукові конференції професорсько-викладацького складу та аспірантів інституту: Тези доповідей. — Київ, 1992. — С.40-42.
 5. Деякі результати дослідження організації вільного часу молодших школярів в умовах села //інформаційна довідка за результатами наукового дослідження /Сер.: культурно-освітня робота. Вип.2. — К., 1993. — 8 с.
 6. Роль народної художньої творчості в організації вільного часу сільських молодших школярів //Всеукраїнська наукова конференція «Відродження і розвиток культури України: проблеми, історії, теорії і практики»: Тези доповідей. — Київ, 1993. — С.138-140.
 7. Роль сімейної художньої творчості в художньо-естетичному вихованні дітей в умовах села //Міжвідомчий збірник «Питання культурології». — Київ, 1993. — С.149-153.

462336

AB29.816

AB 29.816